

بررسی رابطه فرهنگ شهرنشینی با تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری در شهر ملایر

اعظم خطیبی^۱، ابوالفضل نیکزاد^۲

چکیده

فرهنگ شهرنشینی، به علت تراکم و ناهمگونی و فقدان نسبی آشنایی نزدیک شخصی، روابط انسانی را بسیار ناشناخته، سطحی و گذرا کرده‌است. به همین دلیل هدف اصلی این پژوهش بررسی رابطه میان فرهنگ شهرنشینی با تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری در شهر ملایر است. روش پیمایشی - تحلیلی است، شیوه نمونه‌گیری چندمرحله‌ای و حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۸۵ نفر تعیین شد. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه استاندارد شده با پایایی ۰/۸۲۶ و واحد تحلیل فرد است. برای تحلیل داده‌ها از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چند متغیره استفاده شد. یافته‌های تحقیق نشان داد بین فرهنگ شهرنشینی با تعاملات اجتماعی رابطه مستقیم و معنی‌دار وجود دارد. اما این رابطه بین مولفه‌های فرهنگ شهرنشینی (نوع دوستی، قانون‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، فردگرایی، توجه به محیط‌زیست، غریبگی) با تعاملات اجتماعی متفاوت است. مسئولیت‌پذیری قوی‌ترین ($r=0/500$) و قانون‌گرایی ضعیف‌ترین ($r=0/025$) رابطه را با تعاملات اجتماعی داشتند و رابطه بین نوع دوستی با تعاملات اجتماعی منفی شد ($r=-0/169$). در رگرسیون چند متغیره با توجه به مقادیر Beta

۱- دانشیار جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، ایران (نویسنده مسئول)
azamkh48@pnu.ac.ir

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، ایران
oboorm@yahoo.com

مسئولیت‌پذیری (۰/۳۸۲) بیشترین تأثیر و نوع دوستی (۰/۰۹۵-) در جهت منفی و کم‌ترین تأثیر را بر تعاملات اجتماعی داشتند. نتیجه نهایی نشان داد که رابطه معنی‌داری بین فرهنگ شهرنشینی و تعاملات اجتماعی وجود دارد و قدرت تعیین و پیش‌بینی‌کنندگی فرهنگ شهرنشینی بر تعاملات اجتماعی بسیار قوی است (۰/۶۴۶). البته با برنامه‌ریزی‌های مناسب و آموزش و سرمایه‌گذاری فرهنگی می‌توان تعاملات اجتماعی را در جهت مطلوب هدایت نمود و با بازتعریف فرهنگ شهرنشینی مدرن و هویتی ایرانی شاهد رشد نوع دوستی و قانونگرایی در تعاملات اجتماعی شد.

کلید واژه‌ها

تعاملات اجتماعی، فرهنگ شهرنشینی، نوع دوستی، غریبگی، مسئولیت‌پذیری

مقدمه

بیان مسئله

فرهنگ شهرنشینی به جهت شکل‌گیری در مکان‌ها و فضاهای شهری قابل بررسی در حوزه‌های علمی متعدد از جمله جامعه‌شناسی است. فرهنگ شهرنشینی در واقع سبک زندگی خاصی است که به شهر تعلق دارد (ویرث، ۱۹۸۳). شهر متشکل از انبوهی از افراد انسانی و سکونت‌گاه‌های آن‌ها و هم‌چنین یک سازمان اجتماعی پیچیده مشتمل بر گروه‌های مختلفی، مانند خانواده، طبقات اجتماعی و غیره است (ساوج و وارد، ۱۳۸۷: ۱۳۷). در شهر می‌توان سخن از یک نوع «روحیه شهری» یا «فرهنگ شهرنشینی» به میان آورد که با اجتماعات غیرمشابه فرق دارد. به همین خاطر ویژگی‌هایی به زندگی شهرنشینی بخشیده است. نکته دیگر این‌که شهر را نمی‌توان از واحدهای دیگر وابسته به آن جداگانه مورد مطالعه قرار داد (شارع پور، ۱۳۸۷ و ۱۳۹۴، ممتاز، ۱۳۹۰). به همین دلیل است که گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شیکاگو^۱ به هیچ وجه تنها به گردآوری واقعیت‌ها علاقمند نبود، بلکه از همان آغاز در جستجوی صورت‌بندی‌های مفهومی و نظریه‌ای بود

^۱ - پایه گذار آن آلبیون اسمال (Albion Woodbury Small: 1854-1926) است.

که با آن‌ها بتوان فرهنگ شهرنشینی را دنبال کرد (گیدنز، ۱۳۸۱؛ ۹۰۶؛ ساوج و وارد، ۱۹۹۳ و ۱۳۸۷: ۱۳۷). از نظر ویرث فرهنگ شهرنشینی، دارای ویژگی‌های خاص خود است از جمله بی‌سازمانی، انزوای اجتماعی (فردگرایی)، تراکم، ناهمگونی، تنوع و تغییرپذیری فرد، غریبگی، روابط انسانی بسیار ناشناخته و گذرا (شارع پور، ۱۳۸۷ و ساوج و وارد، ۱۹۹۳ و ۱۳۸۷: ۱۳۷-۱۳۸). شبکه ارتباط مادی روند جابه‌جایی روابط شخصی را تعقیب می‌کند و نهادها و موسسات پاسخ‌گویی به نیازهای توده را بر فرد ترجیح می‌دهند و با فعالیت از طریق گروه‌های سازمان یافته، موثر و کارآمد می‌گردند (ویرث، ۱۹۸۳: ۱). از آنجایی که افراد به برقراری تعامل اجتماعی نیاز ذاتی دارند؛ به همین خاطر موقعیت‌هایی فراهم می‌کنند که بتوانند آن را تجربه کنند (چوا^۱، ۲۰۰۲). تعاملات اجتماعی عموماً با اهداف عاطفی نظیر دوستی، خویشاوندی، روابط همسایگی و یا حساب و کتاب عقلانی که در جست‌وجوی به حداکثر رساندن قدرت افراد در رسیدن به هدف است، شکل می‌گیرد و دارای پیش‌نیازهای همکاری، مشارکت، گروه، همگانی بودن و دیدارگاهی بودن است. همگانی بودن یعنی این‌که امکان حضور تمامی اقشار و گروه‌های سنی، جنسی، اقتصادی، اجتماعی و... وجود داشته باشد (پاکنهاد، پژوهانفر، ۱۳۹۵: ۱۸۶)؛ فضاهای شهری محل‌هایی هستند که تعاملات اجتماعی در آن جاری می‌شود و باید‌ها و نباید‌ها به خوشایندها و ناخوشایندها منتهی می‌شوند و بخش بزرگی از احساس امنیت و خوشبختی انسان در نتیجه کیفیت و کمیت همین تعاملات جاری در فضاهای شهری شکل می‌گیرد (تاج‌الدین، ۱۳۹۳: ۲۴).

شهر ملایر از نظر تعداد و تراکم جمعیتی، سیمای شهرنشینی را دارد. از نظر موقعیت جغرافیایی در غرب ایران و جنوب شرقی استان همدان واقع شده و به دلیل وجود آب و هوای مناسب و مساعد و هم‌چنین دانشگاهی و نیمه‌صنعتی شدن، مهاجرپذیر است. از ۱۳۴۵ تا ۱۳۸۵ رشد شهرنشینی این شهر هماهنگ با اقدامات شهرسازی نبوده و در نتیجه‌ی ساخت و سازهای بی‌رویه و شکل‌گیری محله‌های حاشیه‌نشین، بر میزان

^۱ - Alton Y.K. Chua

ناپایداری شهر افزوده است. با گسترش فیزیکی شهر (موسوی و نظریان، ۱۳۹۲: ۷)، فرهنگ و روحیه شهری و شهرگرایی نیز تا حدودی گسترش یافته است. از سوی دیگر رسانه‌های جمعی و فضاهای مجازی تاثیر غیرقابل انکاری بر اندیشه و احساس و عمل انسان‌ها داشته و سبک زندگی را بدون پیشینه تاریخی که از ویژگی‌های جوامع در حال توسعه است (شارع‌پور، ۱۳۹۴؛ ممتاز، ۱۳۹۰)، تغییر داده و فرهنگ شهرنشینی خاصی را پدید آورده است. لذا مساله اصلی این است که آیا این فرهنگ، تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری را تغییر داده است؟ در واقع این پژوهش به دنبال بررسی تاثیر فرهنگ شهرنشینی بر تعاملات اجتماعی مردم این شهر در فضاهای شهری است و سوال اساسی این است که آیا در فضاهای شهری، چه میزان از فرهنگ شهرنشینی حاکم است؟ چه رابطه‌ای میان فرهنگ شهرنشینی با تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

نتایج تحقیق ساتو و زنو^۱ (۲۰۱۴) با عنوان "چگونگی تأثیر شهرنشینی بر اشتغال و تعاملات اجتماعی" در آلمان نشان داد که کارگران در مناطق متراکم‌تر شهری قادر به پیدا کردن شغل نیستند؛ زیرا در شهر تعاملات اجتماعی تصادفی است و این نوع تعاملات کارآیی اجتماعی لازم را ندارد. حسین و امتیاز^۲ (۲۰۱۸) در سرناگر کشمیر به "مطالعه تاثیرات اجتماعی زندگی شهری" پرداختند. نتایج نشان داد علی‌رغم برخوردهای بدنی، زندگی پرسرعت، تفکیک عملکردی، ناهمگونی بیشتر یک سری اثرات متمایز تولید کرده و افراد ناخواسته وادار به شرایطی در همان بخش شهر می‌شوند. یعنی تمایل به شکستن استحکام خطوط کاست افزایش یافته اما یک چارچوب تغییر یافته‌تر و متفاوت‌تر از طبقه‌بندی اجتماعی جدید جایگزین آن شده است. نتایج پژوهش یوسفی (۱۳۸۸) با هدف "نقش فرهنگ شهرنشینی و تعامل اجتماعی در شکل یافتن معماری پایدار" نشان

^۱ - Yasuhiro Sato & Yves Zenou

^۲ - Hussain & Imtiyaz

داد که فرهنگ شهرنشینی در هویت شهر دو معنای مجزا دارد: فرهنگ سنتی به ارث رسیده و فرهنگ روزآمد که افراد بنا به نیازهای روز آن را می‌سازند. شهر بدون فرهنگ شهری بدون هویت است. همچنین هرگونه گسستی حتی از لحاظ فکری زمینه را برای گسست در فضاهای شهری فراهم می‌کند. گنجی و همکاران (۱۳۹۳) "تحلیلی بر فرهنگ شهرنشینی با تاکید بر آموزش‌های شهرنشینی" را مطالعه کرده‌اند. آن‌ها فرهنگ شهرنشینی را با شاخص‌های مسئولیت‌پذیری، مشارکت‌جویی و رعایت قوانین و مقررات مورد سنجش قرار داده و به این نتیجه رسیده‌اند که آموزش شهرنشینی از اهمیت خاصی برای پایبندی به فرهنگ شهرنشینی برخوردار می‌باشد و به‌خصوص آموزش مسئولیت‌پذیری می‌تواند در افزایش میزان تعهد مردم به فرهنگ شهرنشینی نقش بسزایی داشته باشد. همتی و احمدی (۱۳۹۳)، در مطالعه‌ای با عنوان "تبیین جامعه‌شناختی از وضعیت فرهنگ شهرنشینی و عوامل تبیین‌کننده آن"، مؤلفه‌های مدارای اجتماعی، مشارکت‌جویی، رفتارهای مدنی، اعتماد بین شخصی، عام‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، نودوستی و گرایش به پیروی از قانون را برای سنجش این مفهوم در نظر گرفته‌اند. نتایج نشان داد که باورهای مذهبی اثر مثبت و احساس انومی اثر منفی بر شاخص ترکیبی فرهنگ شهرنشینی داشته است. نتایج پژوهش میرفردی و همکاران (۱۳۹۴) با عنوان "تأثیر فرهنگ شهرنشینی بر میزان گرایش به قانون‌گریزی" نشان داد که بین فرهنگ شهرنشینی و قانون‌گریزی، رابطه معکوس و معنادار وجود دارد. نیومن^۱ (۱۹۹۶)، در کتابی با عنوان "فضای قابل دفاع" نتیجه می‌گیرد که فضاهای شهری نقش بسیار مؤثری در کیفیت زندگی ساکنان داشته و این فضاها باید دوباره به شکلی ساخته شوند که برای زندگی مناسب‌تر بوده و به جای پلیس توسط مردم ساکن همان فضاها مدیریت شوند.

با توجه به آنچه گذشت، پژوهش‌های انجام شده بر روی فضاهای شهری به عنوان متغیر مستقل و تعاملات اجتماعی به عنوان متغیر وابسته متمرکز شده‌اند و برخی از تحقیقات با رویکرد مهندسی شهر و یا جغرافیا به موضوع پرداخته‌اند. نکته حائز اهمیت دیگر، کمی‌سازی

^۱ -Neumann

متغیر تعاملات اجتماعی است که در اکثر پژوهش‌ها به صورت کیفی بررسی شده‌است. اما پژوهش حاضر سعی دارد ضمن در نظر گرفتن فضا (در اینجا به معنای مکان) به صورت متغیر کنترل شده و انجام پژوهش در فضاهای شهری مشخص، تاثیر فرهنگ شهرنشینی بر روی تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری را در شهر ملایر برای اولین بار به صورت کمی و بارویکرد جامعه‌شناختی مورد مطالعه قرار دهد. به دلایل مذکور، پژوهش کنونی از بداعت و نوآوری خاصی برخوردار است و می‌تواند پیشینه‌ای برای پژوهشگران علاقه‌مند در این حوزه قرار گرفته و خلاء تحقیقاتی در این زمینه را پر نماید.

مبانی نظری پژوهش

در این بخش به برخی از نظریه‌های مهم جامعه‌شناسان در حوزه فرهنگ شهرنشینی پرداخته می‌شود.

فرهنگ شهرنشینی

فرهنگ شهرنشینی به مجموعه‌ای از ارزش‌های اجتماعی هم‌چون آزادی، مساوات‌طلبی، فردگرایی، مردم‌سالاری و مسئولیت‌پذیری، قانون‌گرایی شهرنشینان اشاره دارد که جزء حقوق فرهنگی شهروندان محسوب می‌شود. تکیه بر فضاهای فیزیکی شهر می‌تواند سبب پاسخ‌گویی در حوزه فرهنگ شهرنشینی به نیازهای شهروندان و ایجاد همبستگی تازه میان فضاهای فیزیکی و فرهنگی در قالب‌های جدید شود که به شکلی به بازتولید فضاهای فرهنگی می‌انجامد (تاج‌الدین، ۱۳۹۳: ۳۲۶ و ۳۱۸). در حوزه فرهنگ شهرنشینی برخی از متغیرها مانند قانون‌مند بودن شهروندان، مسئولیت‌پذیری شهری و هنجارپذیری، جزء کلیدواژه‌های اصلی فرهنگ شهرنشینی هستند. ارمه^۱ در مورد فرهنگ شهرنشینی، خصوصیات را مطرح می‌سازد که یکی از آنها شناختی حداقلی از تاریخ و محیط است. ویژگی دوم، تحصیل قوانین، یک برخورد دموکراتیک حقیقی است و شهروند باید علاوه بر حقوق خود به وظایفش نیز آگاه باشد. سومین خصوصیت، نوعی ویژگی تکلیف‌مدارانه است (ارمه، ۱۳۷۶: ۱۷۱-۱۷۲). مرزهای فضای عمومی، مکانی

^۱ -Hermet

بی طرف برای تعامل، آمیزش با گروه و برقراری رابطه با دیگران است. در این مرزها آموزش مسایل اجتماعی، رشد فردی و تبادل اطلاعات صورت می گیرد (کارمونا و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۱۹). بدون شک شهر را باید بهترین بستر برای فرایند "فرهنگ سازی" به حساب آورد (فکوهی، ۱۳۸۳: ۲۶۸). در شهر کالای تمدن تکثیر می شود و تجربه های انسانی به نشانه های ماندگار، نمادها، الگوهای رفتاری و وسایل نظم ترجمه می شوند (مامفورد^۱، ۱۹۶۱ و ۱۳۸۲: ۲۱). هم چنین احساس اشتراک اجتماعی مبتنی بر پیوندهای نزدیک از میان برخاسته و روابط غیرشخصی و مبتنی بر عدم شناسایی هم دیگر رواج می یابد (کوئن، ۱۳۸۹: ۲۳۹-۲۴۰).

ویرث^۲ (۱۹۳۸)، در کتاب "شهرنشینی به منزله ی سبک زندگی" تلاش کرد تا با متمایز و مشخص کردن سه متغیر مستقل: اندازه، تراکم و ناهمگونی فرهنگ شهری را تحلیل کند. بر اساس استدلال ویرث ویژگی زندگی شهری، انزوا و بی سازمانی اجتماعی است؛ ارقام انبوه، بیانگرتنوع و تغییرپذیری فرد و قطعه قطعه کردن روابط انسانی است. تراکم متضمن تنوع و تخصص، هماهنگی برخورد فیزیکی نزدیک و روابط اجتماعی دور، تضادهای درخشان و آشکار، الگویی پیچیده از تفکیک، سلطه نظارت اجتماعی رسمی و برخورد شدید در میان پدیده های دیگر است. ناهمگونی باعث تحرک، بی ثباتی، ناامنی و وابستگی افراد به گروه های اجتماعی درهم و فرعی با تغییرات زیاد و پی در پی اعضا می شود. بنابراین فرد فقط با فعالیت از طریق گروه های سازمان یافته، مؤثر و کارآمد می گردد. تونیس نوع کاملی از فرهنگ شهری را تجربه گمنامی، تنهایی، انزوا و روابط ناپایدار معرفی می کند که با امنیت و گرمای عاطفی موجود در جامعه روستایی تضادی ضمنی دارد (ساوچ، و وارد^۳، ۱۹۹۳ و ۱۳۸۷: ۱۳۸ و ۱۳۹). زیمل در مشهورترین اثرش "کلان شهرها و زندگی ذهنی" زندگی ذهنی را شامل سه خصلت: ۱- خویشتن داری، ۲- تعلق خاطر به آزادی شخصی و ۳- تمایل به جستجو و حفظ فردیت در بالاترین حد آن می دانست (صدیقی و طلوعی، ۱۳۸۶: ۱۸۷-۱۸۸). مفهوم فرهنگ شهرنشینی آمیزه ای

^۱ -Mumford

^۲ -Wirth

^۳ -Savage and Warde

از تفکر و عمل، موقعیت اجتماعی و رفتار فردی است. ناهمگونی شهرها، زندگی شهری را در عین تنوع، دشوارتر و تسامح بیشتری را می‌طلبد و جوی از تناقض و ناهماهنگی را برای رفتار و روحیه شهرنشینان فراهم می‌سازد. تأخر فرهنگی و عدم هماهنگی انسان و ماشین که از مظاهر آن، حرکت نامناسب و کج و معوج وسایل نقلیه و عدم رعایت مقررات رانندگی، در کنار عبور غیر محتاطانه و بی‌رویه پیاده‌ها از وسط خیابان، و ... در شهرهای بزرگ کشورهای توسعه نیافته است. این مسائل نشان می‌دهد هر چند ظواهر زندگی شهری در این کشورها تغییر کرده، اما هنوز فرهنگ شهرنشینی در رفتار و اذهان شهرنشینان، جایگزین نشده است (توسلی، ۱۳۸۶: ۱۹۱-۱۸۷).

به برخی از مؤلفه‌های فرهنگ شهرنشینی (همتی و احمدی، ۱۳۹۳: ۱۵۵) به اختصار پرداخته می‌شود.

نوع دوستی: نوع دوستی در اصل یک ارزش اجتماعی و یک تکلیف اخلاقی اجتماعی است که تضعیف آن می‌تواند منجر به شکست رابطه‌ای در جامعه گردد. به اعتقاد پارک^۱ (۱۹۳۸) با توسعه شهرها، تلاش برای تامین منافع شخصی جایگزین تلاش برای تامین منافع گروهی می‌گردد و رفتارهای احساسی و عاطفی تضعیف می‌گردد (صدیق سروستانی، ۱۳۶۹: ۲۰۵).

غریبگی یا از خودبیگانگی: به اعتقاد زیمل^۲ (۱۹۰۵) زندگی شهری با وجود تمام تجملات و جذابیت‌های خود یک نوع رکود مرداب‌گونه را ایجاد نموده و رسانه‌های جمعی نقشی اساسی در بازتولید غریبگی یا به عبارتی «حمله سریع تصاویر متغیر» دارند. شهر در این حالت نوعی از بی‌اعتنایی و احساس غربت را نسبت به شهروندان خود اعمال می‌کند (کرایپ، ۱۳۸۲: ۲۸۶).

قانون‌گرایی: از هنجارهای خاص و مهم اجتماعی تعیین کننده و کنترل رفتار افراد و گروه‌ها در اجتماع، قوانین و مقررات هستند که ضمانت اجرایی دارند و باعث انسجام اجتماعی، امنیت، احساس آرامش و ثبات جامعه می‌شوند (حاجی‌آقایی و عباسی، ۱۳۸۹:

^۱ -Park

^۲ -Simmel, G

۵۹). قانون‌گریزی نیز بخشی از آسیب‌های اجتماعی است که می‌تواند ارکان سلامت روانی و اجتماعی جامعه را به خطر انداخته و موجبات گسترش روحیه بی‌اعتمادی سرخوردگی و یأس در جامعه را فراهم سازد (صداقت، ۱۳۸۴: ۴). بیشتر نظرسنجی‌ها در بین ایرانیان به این نتیجه رسیده‌اند که در ایران میل زیادی به رعایت قانون در جامعه وجود ندارد (رضایی، ۱۳۸۴: ۴۷).

فردگرایی: رشد فردگرایی تنها در درون شهرهاست که باعث رشد خلاقیت‌های انسان می‌شود. شخصیت شهری به عنوان یک شکل اجتماعی دارای دو بعد بلازه^۱ یا بی‌تفاوتی و آزادی است (زیمل^۲، ۱۹۷۱: ۳۴۰-۳۲۴). فردگرایی به معنای رهایی فرد از قید و بندهای الزام‌آور نهادهای اجتماعی و امکان جستجوی خواسته‌های خود است (بالاخانی، ملکی، ۱۳۹۶: ۱۱). فردگرا شدن از نظر بک^۳ (۱۹۹۲) شیوه‌ای از زندگی است که افراد وفاداری خود به طبقه و گروه را به مرور از دست می‌دهند و کم‌کم به زندگی شخصی خویش پناه می‌برند.

مسئولیت‌پذیری: مسئولیت‌پذیری شهری، قانون‌مند بودن شهروندان و پذیرفتن هنجارهای الگوهای شهرنشینی (همتی و احمدی، ۱۳۹۳: ۱۵۵) از ویژگی‌های شخصیتی افراد است که تحت تاثیر عوامل فرهنگی و اجتماعی مانند تفاوت‌های طبقاتی، دینداری و تبلیغات رسانه‌های گروهی قرار دارد (خواججه‌نوری و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۰).

توجه به محیط زیست: توجه به محیط زیست مجموعه‌ای از کنش‌های اعضای جامعه نسبت به محیط زیست است که در یک طیف گسترده احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص برای رفتار نسبت به محیط زیست را شامل می‌شود (صالحی و امام‌قلی، ۱۳۹۱: ۹۸). بین توجه به محیط زیست و توسعه فرهنگی ارتباط متقابل وجود دارد (تومه^۴، ۱۳۸۰: ۱۳).

در بخش بعدی متغیر وابسته یعنی تعامل اجتماعی به اختصار از نظر می‌گذرد.

---

^۱ - Blase

^۲ - Simmel

^۳ - Beck

^۴ - Tome

تعامل اجتماعی

تعامل اجتماعی به معنای ایجاد رابطه بین دو نفر یا بیشتر که منجر به واکنشی میان آن‌ها شده و برای هر دو نفر شناخته شده است. تعاملات اجتماعی و برقراری ارتباط می‌تواند یک موضوع فیزیکی، یک نگاه، یک مکالمه و ارتباط بین افراد باشد که مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت‌های متناسب و در نتیجه نقش‌پذیری مردم در فضا و عضویت آنها در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی است (دانشپور و چرخچیان، ۱۳۸۶: ۲۳). به عقیده بلومر^۱، کنشگران از طریق بازخورد ذهنی به نیروهای خارج از خود و نیز رفتار خودشان معنا می‌بخشند. به بیان دیگر، کنش‌ها ناشی از پروسه‌ای است که کنشگر از طریق آن رفتارش را ساخته و پرداخته می‌کند (ریتزر، ۱۳۸۷؛ دیلینی، ۱۳۹۳؛ ترنر^۲، ۱۹۹۰؛ ثلاثی، ۱۳۸۷: ۲۷۳-۲۷۲). دردیدگاه ساختی کارکردی پارسونز^۳ کنش اجتماعی افراد شامل گزینش‌هایی است که براساس هنجارها و ارزش‌های درون نظام فرهنگی مشخص می‌شوند؛ یعنی افراد طبق ارزش‌های فرهنگی که در آنها نهادینه شده به کنش اجتماعی می‌پردازند (بیلینگتون^۴ و دیگران، ۱۳۸۰: ۳۵). بر اساس رویکرد تلفیق‌گرایی، گیدنز با طرح نظریه ساختارمندی مدلی پویا از رابطه کارگزار-سیستم ارائه می‌دهد که استقلال و تاثیرگذاری انسان از یک سو و ساماندهی ساختار در تعامل اجتماعی از سوی دیگر را نشان می‌دهد. از نظر ترنر کنش متقابل اجتماعی فرآیندی است که به وسیله آن، اعمال آشکار، قصدهای سنجیده افراد و تاثیر افراد بر دیگران پوشش داده می‌شود و بالعکس (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۸۸: ۵). به نظر چوآ (۲۰۰۲) آنچه در کنش متقابل اجتماعی بیشتر دیده می‌شود، تبادل اطلاعات، فهم مشترک از یک موضوع، بازخورد، ایجاد شبکه روابط اجتماعی، ارزیابی رفتار خودی و ارزیابی رفتار دیگران و مواردی جز

1 -Herbert Blumer

2- turner

3 -Parsons

4 -Billington

آن است. یعنی کنش متقابل اجتماعی سه بعد اصلی دارد که عبارتند از بعد ساختاری، بعد شناختی و بعد رابطه‌ای. بعد ساختاری دربرگیرنده ویژگی‌های نظام اجتماعی است و به شکل‌بندی‌های غیرشخصی ارتباط بین مردم و واحدهای اجتماعی اشاره دارد. بعد رابطه‌ای بخشی از روابط شخصی افرادی را توصیف می‌کند که سابقه تعامل با هم داشته‌اند. در اینجا سه مفهوم اساسی بعد رابطه‌ای مطرح می‌گردد: ۱- سطح توجه، ۲- هنجارهای همکاری در بین اشخاص و ۳- حس شناخته شدن به عنوان یک گروه یا همان احساس هویت است. بعد شناختی مربوط به اظهارات، تفسیرها و نظام معنایی مشترک فی‌مابین گروه‌های اجتماعی است. بیان اصلی این بعد در زبان مشترک، رمزها و روایت‌های مشترک است (چوآ، ۲۰۰۲: ۳۷۸).

چارچوب و مدل نظری پژوهش

با توجه به این که موضوع پژوهش کنونی، موضوعی جدید است و پیشینه و یا نظریه‌هایی که مستقیم به رابطه بین این دو متغیر پرداخته باشند، وجود ندارد، در ترسیم مدل و تنظیم فرضیه‌ها از رویکرد تلفیقی استفاده شده است. با تلفیق نظریه‌های فرهنگ شهرنشینی (متغیر مستقل) و یرث، زیمل، تونیس، تومه و نظریه‌های تعاملات اجتماعی (متغیر وابسته) هالبواکس، ترنر و چوآ، مدل نظری پژوهش در شکل ۱ ترسیم شده است. این نظریه‌ها پشته‌تئوریک فرضیه‌ها نیز می‌باشند.

مدل نظری پژوهش

شکل ۱

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اصلی: بین فرهنگ شهرنشینی با تعاملات اجتماعی در فضاها‌ی شهری رابطه معنی‌دار وجود دارد. مؤلفه‌های فرهنگ شهرنشینی عبارتند از نوع‌دوستی، قانون‌گرایی، مسئولیت‌پذیری، فردگرایی، توجه به محیط زیست و غریبگی.

روش پژوهش

رویکرد پژوهش جامعه‌شناختی و روش آن از نوع پیمایشی - تحلیلی و از نظر زمانی، مقطعی، واحد سنجش فرد و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه استاندارد است. دو نوع پرسشنامه استاندارد مرتبط با فرهنگ شهرنشینی و تعامل اجتماعی استفاده شد که هر کدام جداگانه در پژوهش؛ توسلی و نجاتی‌حسینی (۱۳۸۳)، همتی‌و احمدی (۱۳۹۲)، صدیق سروسستانی (۱۳۶۹)، کرایپ (۱۳۸۲)، حاجی‌آقایی و عباسی (۱۳۸۹)، چوآ (۲۰۰۲) و عباس‌زاده و همکاران (۱۳۸۸) ساخته شده بود، مجدد روایی آن‌ها از طریق داوران^۱ سنجیده و پس از بومی‌سازی و تلفیق اجرا گردید. برای حصول اطمینان از وسیله جمع‌آوری اطلاعات (پرسش‌نامه) از «روایی محتوا» استفاده شد. یعنی طی جلسات متعدد با کمک استاد راهنما به انتخاب معتبرترین شاخص‌های گردآوری شده در پرسش‌نامه‌های آزمون شده قبلی اقدام شد. سپس این شاخص‌ها در اختیار داوران دیگر قرار گرفت. پس از تایید اعتبار محتوایی توسط آن‌ها، بکار گرفته شد. پایایی و حصول تکرارپذیری پرسش‌نامه (۰/۸۲۶) از طریق آلفای کرونباخ با استفاده از نرم افزار spss نسخه ۲۳ محاسبه شد. ضرایب پایایی آلفای کرونباخ متغیرها با تعریف عملیاتی (معرف‌ها) آن‌ها در جدول شماره ۲ خلاصه شده‌است.

جدول ۱: ضریب پایایی متغیرها، مولفه‌ها و معرفها

نوع متغیر	متغیر	مؤلفه	معرف	آلفای مولفه‌ها	آلفای متغیرها	آلفای کرونباخ کلی
متغیر مستقل ۵ مؤلفه و ۱۶ معرف	فرهنگ شهرنشینی	قانونمداری	رعایت قوانین راهنمایی و رانندگی، احترام به حقوق مدنی، رعایت حقوق شهرنشینی	۰/۶۰۱	۰/۷۴۳	۰/۸۲۶
		توجه به محیط زیست	پاکیزه نگه‌داشتن محیط‌زیست، توجه به زیبایی شهر، رعایت حریم فضای سبز	۰/۶۹۷		
		نوع دوستی	کمک به نیازمندان، رفت و آمدهای خانوادگی، گذشت و ایثارگری	۰/۷۴۱		
		مسئولیت پذیری	شرکت در انتخابات، حساس بودن نسبت به اتفاقات در شهر، واکنش نشان دادن نسبت به بی‌قانونی افراد	۰/۶۲۸		
		فردگرایی	میزان احساس تعلق به گروه، اهمیت قائل شدن برای نظر دیگران، رشد حریم خصوصی	۰/۷۶۷		
		غریبگی	میزان احساس آزادی از قیود اجتماعی، میزان روابط اجتماعی که به صورت یک شخصیت ناشناس برقرار می‌گردد	۰/۶۰۷		
متغیر وابسته ۳ مؤلفه و ۱۰ معرف	تعاملات	بعد شناختی	زبان مشترک، رمزا، روایت‌های مشترک	۰/۷۲۶	۰/۹۰۱	
		بعد رابطه‌ای	سطح توجه، هنجارهای همکاری در بین اعضای جامعه و حس شناخته شدن به عنوان یک گروه یا همان احساس هویت، همدلی	۰/۶۸۳		
		بعد ساختاری	ویژگی‌های نظام اجتماعی، شکل‌بندی شبکه‌ای غیر-شخصی، ارتباط بین مردم و واحدها	۰/۷۶۶		

سطح سنجش متغیرها، فاصله‌ای ساختگی^۱ در قالب طیف پنج درجه‌ای لیکرت است که از خیلی زیاد (۵) تا خیلی کم (۱) شماره‌گذاری شده است. در برخی سوالات شمارگذاری از کاملاً موافق (۵) تا کاملاً مخالف (۱) است. جامعه آماری پژوهش در سرشماری سال ۱۳۹۵ حدود ۱۷۶ هزار نفر تخمین زده شده است، حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران (۳۸۴ نفر) محاسبه گردید (خطیبی، ۱۳۹۴: ۱۰۰).

$$Z=1/96 \text{ و } P=0/5 \text{ و } q=0/5 \text{ و } d=0/05$$

$$n = \frac{Z^2 * pq}{d^2} = 384$$

شیوه نمونه‌گیری چندمرحله‌ای است. جامعه آماری بر اساس ویژگی‌های فضاهای مختلف از یکدیگر متمایز و به خوشه‌های مختلف تقسیم و سپس با نمونه‌گیری تصادفی ساده شش فضا انتخاب گردید. شامل فضاهای مسکونی، بازار، کوچه و خیابان، اداری، بهداشتی- درمانی و آموزشی. سپس شش مکان از فضاهای انتخاب شده، گزینش شد. در مرحله بعد کل حجم نمونه بر ۶ تقسیم و از هر مکان ۶۴ نفر از افراد ۲۰ سال به بالا به تصادف مورد مطالعه قرار گرفت.

جدول ۲: حجم نمونه در فضاهای مورد مطالعه شهر

فضا	بازار	درمانی	فضای کوچه و خیابان	فضای اداری	آموزشی	مسکونی
مکان	قدس	بیمارستان- امام حسین (ع)	چهار راه خیام	اداره برق	دانشگاه ملی	منطقه برق بلوار مبل و منبت
افراد	کسبه و مشتریان	پزشکان، پرستاران و بیماران	رهگذران و رانندگان تاکسی	کارمندان و مراجعین	اساتید و دانشجویان	پدر یا مادر حاضر در مکان
تعداد	۶۴	۶۴	۶۴	۶۴	۶۴	۶۴
کل	۳۸۴					

یافته‌ها

۱- یافته‌های توصیفی

الف- ویژگی‌های شخصیتی پاسخگویان

۴۳ درصد (۱۶۶ نفر) پاسخگویان زن و ۵۶/۷ درصد (۲۱۹ نفر) مرد بودند. ۶۹/۹ درصد (۲۷۰ نفر) متأهل و ۲۹ درصد (۱۱۲ نفر) مجرد بودند. ۳۰/۳ درصد (۱۱۷ نفر) زیر ۳۰ سال و ۴۴/۸ درصد (۱۷۳ نفر) بین ۳۰ تا ۴۰ سال و ۲۴/۹ درصد (۹۶ نفر) بالای ۴۰ سال سن

داشته‌اند. ۳۸/۱ درصد (۱۴۷ نفر) لیسانس و ۴۲ درصد زیر لیسانس (۱۶۲ نفر) و ۱۹/۹ درصد (۷۷ نفر) بیشتر از لیسانس تحصیلات داشته‌اند. ۲۰ درصد (۸۵ نفر) بیکار و ۸۰ درصد (۳۰۰ نفر) شاغل (دولتی و غیردولتی) بودند. ۲۳/۶ درصد (۹۱ نفر) زیر دو میلیون و ۱/۴۰ درصد (۱۵۵ نفر) بین دو تا چهار میلیون و ۳۶/۳ درصد (۱۴۰ نفر) بیشتر از پنج میلیون تومان در ماه درآمد داشته‌اند.

ب- یافته‌های توصیفی فرهنگ شهرنشینی و مولفه‌های آن (جدول ۳)

قبل از ارائه نتایج به این نکته باید توجه کرد که یافته‌های بیش از ۷۰٪ در حد زیاد و بین ۴۰ تا ۷۰ درصد در حد متوسط و کمتر از ۴۰٪ در حد کم ارزیابی شده است.

جدول ۳: توزیع فراوانی فرهنگ شهرنشینی و مولفه‌های آن در فضاهای شهری

متغیرها	مخالف و کاملاً مخالف		بی نظر		موافق و کاملاً موافق	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
نوع دوستی	۱۹۱	۴۹/۵	۷۷	۱۹/۹۴	۱۱۸	۳۰/۵۶
قانون‌گرایی	۱۹۸	۵۱/۳	۵۵	۱۴/۳	۱۳۳	۳۴/۴
مسئولیت‌پذیری	۵۵	۱۴/۲۴	۹۹	۲۵/۶۴	۲۳۲	۶۰/۱۲
فردگرایی	۵۴	۱۴	۵۷	۱۴/۷	۲۷۵	۷۱/۳
توجه به محیط زیست	۲۹	۷۵/۱	۵۹	۱۵/۲۸	۲۹۸	۷۷/۲۱
غریبگی	۵۶	۱۴/۵	۸۶	۲۲/۲۷	۲۴۴	۶۳/۲۳
فرهنگ شهرنشینی	۹۷	۲۵	۷۲	۱۸/۸	۲۱۷	۵۶/۲
تعاملات اجتماعی	۸۵	۲۲/۰۲	۹۸	۲۵/۳۸	۲۰۳	۵۲/۶

بر اساس توزیع فراوانی یافته‌های طیف موافق و کاملاً موافق (جدول ۳)؛ مولفه‌های نوع دوستی و قانون‌گرایی کمتر از ۴۰ درصد است و در حد ضعیف ارزیابی می‌گردد. توجه به محیط زیست و فردگرایی بیش از ۷۰ درصد و در حد زیاد و مولفه غریبگی بیش از ۴۰ درصد است و در حد متوسط ارزیابی می‌گردد.

در مجموع فرهنگ شهرنشینی (۵۶/۲٪) و همچنین تعاملات اجتماعی (۵۲/۶٪) در طیف موافق و خیلی موافق، کمتر از ۷۰ درصد است یعنی در حد متوسط ارزیابی می‌گردند.

۲- آزمون فرضیه‌های پژوهش

۲- الف- تعیین ضریب همبستگی پیرسون

فرضیه اصلی: بین فرهنگ شهرنشینی با تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری رابطه معنی‌دار وجود دارد.

خلاصه یافته‌ها در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴: ضریب همبستگی پیرسون بین فرهنگ شهرنشینی و تعاملات اجتماعی

در فضاهای شهری

میزان خطا	حجم نمونه	آزمون همبستگی پیرسون	تعاملات در فضاهای شهری
۰/۰۰۰	۳۸۴	۰/۴۶۲**	فرهنگ شهرنشینی

با استناد به یافته‌های جدول ۴ بین فرهنگ شهرنشینی و تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری مقدار ۲ پیرسون ۰/۴۶۲ با خطای ۰/۰۰۰ به دست آمد. یعنی با ضریب اطمینان ۹۹٪ بین این دو رابطه معنادار و همبستگی قوی وجود دارد و فرض پژوهش تایید می‌گردد.

در جدول شماره ۵ ضریب همبستگی بین هریک از مولفه‌های متغیر فرهنگ شهرنشینی با تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری بررسی می‌شود.

جدول ۵: رابطه بین مولفه‌های فرهنگ شهرنشینی با تعاملات اجتماعی

میزان خطا	حجم نمونه	آزمون همبستگی پیرسون	تعاملات در فضاهای شهری
۰/۰۰۱	۳۸۴	-۰/۱۶۹**	نوع دوستی
۰/۶۲۱		۰/۰۲۵	قانون‌گرایی
۰/۰۰۰		۰/۵۰۰**	مسئولیت‌پذیری
۰/۰۰۰		۰/۳۵۵**	فردگرایی
۰/۰۰۰		۰/۳۰۱**	غریبگی
۰/۰۰۰		۰/۳۴۰**	توجه به محیط زیست

با استناد به یافته‌های جدول ۵ بین نوع دوستی، مسئولیت‌پذیری، فردگرایی، توجه به محیط زیست و غریبگی با تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری رابطه معنی‌دار وجود دارد و با ضریب اطمینان ۹۹ درصد فرض پژوهش تایید می‌شود (sig=۰/۰۰۰). میزان همبستگی متغیرها به ترتیب مسئولیت‌پذیری (۰/۵۰۰) بیشترین رابطه معنی‌داری را با

تعاملات اجتماعی دارد و فردگرایی (۰/۳۵۵)، توجه به محیط زیست (۰/۳۴۰) و غریبگی (۰/۳۰۱) در مراتب بعدی همبستگی با تعاملات اجتماعی قرار می‌گیرند. رابطه نوع دوستی معکوس و منفی است (۲=-۰/۱۶۹). رابطه بین قانوگرایی با تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری بسیار ضعیف است (۲=۰/۰۲۵) و ضریب خطا بیش از ۰/۰۵ درصد است (sig = ۰/۶۲۱).

۲- ب- تحلیل رگرسیون چند متغیره

برای بررسی قدرت پیش‌بینی‌کنندگی تغییرات متغیرملاک (تعاملات اجتماعی) به وسیله متغیرمستقل (فرهنگ شهرنشینی) از رگرسیون به دو شیوهی اینتر و گام به گام استفاده شد. (جدول ۶ و ۷)

یافته‌های رگرسیون چند متغیره به روش اینتر در جدول ۶ خلاصه شده است.

جدول ۶: رگرسیون چند متغیره بین متغیرهای مستقل و تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری

مدل	متغیر	ضریب تعیین	ضریب تعدیل شده	سطح معنی‌داری
۱	فرهنگ شهرنشینی	۰/۳۶۵	۰/۳۵۵	۰/۰۰۰

ضریب تعیین ۰/۳۶۵ نشان می‌دهد متغیر مستقل توانسته حدود ۳۷ درصد از واریانس متغیر وابسته را در سطح معنی‌داری (۰/۰۰۰) پیش‌بینی نماید.

ادامه جدول ۶: جدول آنوا

	جمع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معنی‌داری
رگرسیون	۱۱۵۵۱/۴۴۴	۶	۱۹۲۵/۲۴۱	۳۶/۳۶۲	۰/۰۰۰
باقیمانده	۲۰۰۶۶/۸۰۸	۳۷۸	۵۲/۹۴۷		
مجموع	۳۱۶۱۸/۲۵۱	۳۸۴			

جدول آنوا نشان می‌دهد مقدار f که از تقسیم میانگین مجذورات رگرسیون بر میانگین مجذورات باقیمانده به دست می‌آید در سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۰۰ معنادار است. در واقع متغیر مستقل فرهنگ شهرنشینی از قدرت تبیین بالایی برخوردار بوده و قادر است به خوبی میزان تغییرات و واریانس متغیر وابسته یعنی تعاملات اجتماعی را پیش‌بینی نماید. میزان F با ۶ درجه آزادی میان‌گروهی و ۳۸۴ درجه آزادی درون‌گروهی و با سطح معنی‌داری ($\alpha = ۰/۰۰۰$) برابر با (۳۶/۳۶۲) محاسبه شد. از آنجایی که سطح

معنی‌داری F از سطح معنی‌داری موردنظر (α (۰/۰۵) کوچک‌تر است، فرض تحقیق در سطح اطمینان ۹۹ درصد تأیید می‌شود.

در این مرحله میزان اثرگذاری هر یک از مولفه‌های متغیرمستقل بر متغیروابسته، از روش گام‌به‌گام رگرسیون چند متغیره استفاده می‌شود.

رگرسیون به روش گام به گام^۱

یافته‌ها در جدول ۷ خلاصه شده‌است.

جدول ۷: مدل گام به گام رگرسیون چند متغیره و انوا

sig	F	Mean Square		Adjusted R Square	مقدار افزوده‌شده R^2 به	R^2 ضریب تعیین	R رگرسیون	گام‌ها
		Residua و df	Regression و df					
۰/۰۰۰	۴۲/۹۰۶	۶۱/۷۴۷ ۳۸۳	۷۹۰۷/۴۴۵ ۱	۰/۲۴۸	-	۰/۲۵۰	۰/۵۰۰	مسئولیت پذیری
۰/۰۰۰		۲۱۹۴۲/۵۱۷ ۳۸۲	۹۶۷۵/۷۳۴ ۲	۰/۳۰۲	۰/۰۵۶	۰/۳۰۶	۰/۵۵۳	مسئولیت پذیری و غریبگی
۰/۰۰۰		۲۰۹۰۹/۷۱۰ ۳۸۱	۱۱۰۴۹/۴۳۲ ۳	۰/۳۳۳	۰/۰۳۳	۰/۳۳۹	۰/۵۸۳	مسئولیت پذیری و غریبگی و فردگرایی
۰/۰۰۰		۲۰۵۶۸/۸۱۹ ۳۸۰	۱۱۰۴۹/۴۳۲ ۴	۰/۳۴۳	۰/۰۱۰	۰/۳۴۹	۰/۵۹۱	مسئولیت پذیری و غریبگی، فردگرایی و نوع دوستی
۰/۰۰۰		۲۰۲۰۹/۱۰۰ ۳۷۹	۱۱۴۰۹/۱۵۱ ۵	۰/۳۵۲	۰/۰۰۲	۰/۳۶۱	۰/۶۰۱	مسئولیت پذیری و - غریبگی، فردگرایی و نوع- دوستی و قانون- گرایی

بر اساس یافته‌های جدول ۷ در گام نخست مسئولیت‌پذیری وارد شده و ۰/۲۵۰ درصد از تغییرات متغیر وابسته یعنی تعاملات اجتماعی را تعیین می‌کند. در گام دوم متغیر غریبگی (۰/۰۵۶)، در گام سوم متغیر فردگرایی (۰/۰۳۰)، در گام چهارم نوع دوستی (۰/۰۱۰ درصد)، در گام پنجم و نهایی با ورود متغیر قانون‌گرایی (۰/۰۰۲ درصد) میزان تعیین تغییرات متغیر وابسته به (۰/۳۶۱ درصد) می‌رسد. یعنی این پنج متغیر می‌توانند ۳۶/۱ درصد از تغییرات تعاملات اجتماعی را با درجه آزادی ۵، در فضاهای شهری پیش‌بینی کنند (میزان R^2). این درصد قابل قبول بوده و نشان دهنده‌ی قدرت تعیین تغییرات تعاملات اجتماعی به وسیله این ۵ متغیر است. در روش گام به گام متغیر توجه به محیط زیست وارد معادله نشده است. به دلیل خروج این متغیر از معادله، کمیت F نیز افزایش یافته است. مقدار R یا ضریب تعیین ۰/۶۰۱ است. با توجه به سطح معناداری به دست آمده مقادیر در سطح بالاتر از ۹۹ درصد از لحاظ آماری معنی‌دار است. جدول آن‌ها نشان می‌دهد مقدار F به دست آمده با ۵ درجه آزادی میان گروهی، ۳۷۹ درجه آزادی درون گروهی و با سطح معنی‌داری ($\alpha = 0/000$) برابر با (۴۲/۹۰۶) محاسبه شده است. از آن جایی که سطح معنی‌داری F از سطح معنی‌داری مورد نظر، (۰/۰۵) α کوچک‌تر است، فرض تحقیق در سطح اطمینان ۹۹ درصد تأیید می‌شود. جدول آن‌ها همواری یا مقبولیت مدل را از نظر آماری نشان می‌دهد.

در بخش بعدی برای ترسیم معادله خط متغیرهای چندگانه، ضرایب رگرسیونی و بتا محاسبه شد (جدول ۷).

ادامه جدول ۷: ضرایب رگرسیونی تأثیر مولفه‌های فرهنگ شهرنشینی بر تعاملات اجتماعی

مدل	مقدار B	Beta	t	Sig
ثابت (a)	۲۰/۲۵۱	-	۴/۳۲۰	۰/۰۰۰
قانون‌گرایی	-۰/۴۷۷	-۰/۱۳۰	-۲/۹۴۹	۰/۰۰۳
توجه به محیط زیست	۰/۲۵۸	۰/۰۸۴	۱/۶۳۹	۰/۱۰۲
نوع دوستی	-۰/۳۰۳	-۰/۰۹۵	-۲/۲۶۷	۰/۰۲۴
مسئولیت‌پذیری	۰/۹۳۰	۰/۳۸۲	۸/۱۷۸	۰/۰۰۰
فردگرایی	۰/۵۹۵	۰/۱۹۶	۴/۲۵۲	۰/۰۰۰
غریبگی	۰/۶۱۵	۰/۲۱۱	۵/۰۱۳	۰/۰۰۰

با توجه به مقادیر بتا و سطح معناداری معادله؛ مسئولیت‌پذیری بیشترین تأثیر قابل توجه را بر تعاملات اجتماعی دارد (۰/۳۸۲). یعنی هر واحد تغییر در مسئولیت‌پذیری، می‌تواند ۰/۳۸۲ واحد تغییر در تعاملات اجتماعی در سطح معناداری ۰/۰۰۰ را تبیین نماید. هم‌چنین هر واحد تغییر در غریبگی، حامل ۰/۲۱۱ واحد تغییر در تعاملات اجتماعی در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ است. با توجه به مقدار بتا در سایر مولفه‌ها، نوع دوستی (۰/۰۹۵) و قانون‌گرایی (۰/۱۳۰-) کم‌ترین تأثیر و در جهت منفی را بر تعاملات اجتماعی دارند. متغیر توجه به محیط زیست معنادار نیست (Sig = ۰/۱۰۲). میزان آماره F (۴۲/۹۰۶) در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰ نشان می‌دهد که تغییرات بر اثر اتفاق نیست، بلکه مدل توانایی توضیح تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته را دارد. این امر حاکی از تأثیر حقیقی مولفه‌های فرهنگ شهرنشینی بر تعاملات اجتماعی است.

با توجه به مقادیر Beta معادله خط به شرح زیر است.

$$Y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + b_4x_4 + b_5x_5 + b_6x_6$$

$$Y = \text{مسئولیت‌پذیری (۰/۳۸۲)} + \text{نوع دوستی (۰/۰۹۵)} - \text{توجه به محیط زیست (۰/۰۸۴)} + \text{قانون‌گرایی (۰/۲۱۰)} - \text{فردگرایی (۰/۱۹۶)} + \text{غریبگی (۰/۲۱۱)}$$

معنی معادله با زبان ریاضی به این شرح است: میزان تأثیر بر تعاملات اجتماعی (Y) برابر است با ضریب ثابت (میزان شیب خط) بعلاوه مجموع ضریب‌خط‌های متغیرهای مستقل ضربدر هریک از متغیرها. در واقع جمع جبری تغییرات مولفه‌های فرهنگ شهرنشینی موجب تغییر در تعاملات اجتماعی می‌شود.

نتیجه‌گیری و بحث

توزیع فراوانی فرهنگ شهرنشینی (۵۶/۲٪) و هم‌چنین تعاملات اجتماعی (۵۲/۶٪) در حد موافق و خیلی موافق، کمتر از ۷۰ درصد شد. یعنی در حد متوسط ارزیابی می‌گردند. بنابراین نتایج آزمون‌های ضریب همبستگی پیرسون، رابطه معنی‌داری و قوی بین فرهنگ شهرنشینی با تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری وجود دارد و جهت این رابطه مثبت

و مستقیم است. نوع دوستی از مولفه‌های فرهنگ شهرنشینی رابطه معکوس و منفی دارد و مولفه قانونگرایی رابطه معنی داری ندارد. این یافته، تبیین کننده‌ی قانون‌گریزی جامعه شهری در جوامع در حال توسعه است. زیرا شهرنشینی آنها به پشتوانه تاریخی نیست بلکه به دلیل مهاجرت و تقلیدی از کشورهای مدرن است. در رگسیون به روش گام‌به‌گام، نخست متغیر مسئولیت‌پذیری با بیشترین تاثیر وارد معادله شد و سپس به ترتیب متغیرهای غریبگی، فردگرایی و نوع دوستی و قانون‌گرایی وارد شدند. متغیر توجه به محیط زیست در این روش وارد معادله نشد. نتیجه نهایی نشاد داد که رابطه معنی دار و مستقیم و قوی بین فرهنگ شهرنشینی و تعاملات اجتماعی (۰/۶۰۴) در فضاهای شهری وجود دارد. بر اساس $R^2=0.37$ ، درصد از تغییرات تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری را این متغیرها پیش بینی می‌کنند. بر اساس بتا تمام مولفه‌های فرهنگ شهرنشینی مثل قانون‌گرایی توانسته‌است بر تعاملات اجتماعی اثر گذاشته و تغییرات آن را پیش بینی کند.

بحث

بین فرهنگ شهرنشینی با تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری رابطه معنی دار وجود دارد. این نتیجه هماهنگ و در راستای نظریه‌های زیمل (۱۹۰۵ و ۱۹۷۱)، تونیس است. رابطه معنی داری و قوی بین فرهنگ شهرنشینی و مسئولیت‌پذیری تاییدکننده‌ی نتیجه پژوهش همتی و احمدی (۱۳۹۳)، خواجه‌نوری و همکاران (۱۳۹۳)، تاج‌الدین (۱۳۹۳)، کارمونا و همکاران (۱۳۹۴)، فکوهی (۱۳۸۳) و ارمه (۱۳۷۶) است. ارمه معتقد است که در شهر طبقات، دینداری و تبلیغات رسانه‌هاست که مسئولیت‌پذیری را در افراد شهری تقویت می‌کند. بین غریبگی با تعاملات در فضاهای شهری رابطه معنی دار و مستقیم وجود دارد. این نتیجه تایید کننده نظریه زیمل (۱۹۰۵) و تونیس و ویرث (۱۹۳۸) است. شهر به بازتولید غریبگی می‌انجامد. بر اساس نظر زیمل (۱۹۰۵) و کرایب (۱۳۸۲) وجود تنوع نوعی بی‌اعتنایی و غریبگی نسبت به شهروندان اعمال می‌کند. دغدغه اصلی کنش‌گران، به حداکثر رساندن نفع خویش است. این نوع رابطه ابزاری چون از کمترین

پایه عاطفی برخوردار است، به سادگی می‌تواند غریبه‌های بیشتری را در برگیرد. رابطه بین فرهنگ شهرنشینی و فردگرایی مثبت و معنی‌دار شد و این نتیجه تایید کننده‌ی پژوهش بالاخانی و ملکی (۱۳۹۶)، تاج‌الدین (۱۳۹۳)، و هماهنگ و همسو با نظریه‌های زیمل (۱۹۰۵ و ۱۹۷۱) و بک (۱۹۹۲) است. شخصیت شهری دارای حالت بی‌تفاوتی (بلازه) و آزادی است. فردگرایی باعث رشد خلاقیت‌های انسان شده عامل از بین رفتن وفاداری خود به طبقه و گروه و جامعه می‌شود. بین نوع دوستی با تعاملات در فضاها‌ی شهری رابطه معنی‌دار و معکوس به دست آمد. این نتیجه همسو با نظریه پارک (۱۹۳۸) است. در دیدگاه جامعه‌شناسی شهری کاهش سطح نوع دوستی هم جهت با افزایش سطح فرهنگ شهرنشینی است؛ زیرا با رشد شهرها و جایگزین شدن روابط غیرمستقیم و تلاش برای تامین منافع شخصی، رفتارهای احساسی و عاطفی تضعیف می‌شود. بین توجه به محیط زیست و تعاملات در فضاها‌ی شهری رابطه معنی‌دار و مستقیم وجود دارد و تایید کننده نتایج پژوهش پاک‌نهاد و پژوهانفر (۱۳۹۵)، صالحی و امام‌قلی (۱۳۹۱) و نظریه‌ی تومه (۱۳۸۰) است. می‌تواند در بهبود تعاملات اجتماعی شهروندان اثرگذار باشد. در این تحقیق در روش گام به گام متغیر توجه به محیط زیست وارد معادله نشد؛ زیرا جامعه‌شناسان شهری معتقدند، در جوامع در حال توسعه شهرنشینی مبتنی بر پشتوانه تاریخی و صنعتی شدن نیست بلکه تقلیدی و پدیده‌ای وارداتی است که بر اثر مهاجرت شکل گرفته تا سیر تحولی منطقی. لذا مردم چندان به سلامت زیست و زیبایی آن توجه ندارند. بین قانون‌گرایی با تعاملات در فضاها‌ی شهری رابطه معنی‌دار وجود ندارد. این نتیجه هماهنگ با نتایج پژوهش گنجی و همکاران (۱۳۹۷)، همتی و احمدی (۱۳۹۳)، میرفردی و همکاران (۱۳۹۴)، تاج‌الدین (۱۳۹۳) و نظریه‌های قانونمندی ارمه (۱۳۷۶) و کارمونا و همکاران (۱۳۹۴) نیست و آن‌ها را تایید نمی‌کند. بر اساس نظر ارمه و پوپر به دلیل عدم شناخت حداقلی از تاریخ محیط و تحصیل قوانین که آگاهی شهروند به وظایفش را رقم می‌زند، در کشورها‌ی در حال توسعه بیشتر شاهد قانون‌گریزی هستیم. نتایج پژوهش رضایی (۱۳۸۴) نیز نشان داد که رابطه فرهنگ شهرنشینی و قانون‌گرایی در کشورها‌ی در حال توسعه از جمله ایران معکوس و منفی است. در نهایت فرایند این

تحقیق نشان داد که فرهنگ شهرنشینی بر تعاملات اجتماعی تاثیر بسزایی دارد اما تمام مولفه‌های ۶ گانه فرهنگ شهرنشینی که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفتند، تاثیر یکسانی بر تعاملات اجتماعی نداشتند. در کشورهای در حال توسعه قانون‌گریزی و بی‌نظمی جزء فرهنگ و عادت^۱ است. قانون‌گرایی هنوز در تعاملات اجتماعی ساختارمند نشده و رابطه‌های گمین‌شافتی در زیر پوسته‌ی ظاهری قانون، همچنان حاکمیت دارند که قابل پژوهش و بررسی است. بر اساس نتایج این پژوهش فرهنگ شهرنشینی به دلایل گستردگی همه‌جانبه‌ای که شخصیت شهری را در برمی‌گیرد، ابعاد شناختی، رابطه‌ای و ساختاری تعاملات انسان را عمیقاً تحت تاثیر قرار می‌دهد. پرورش انسان بی‌تفاوت و بلازه و عاری از هر نوع حس دیگرخواهی از پیامدهای این فرهنگ است که چندان با روحیه‌ی سنتی انسان شرقی سازگار نیست. این روحیه در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران چالشی به نام قانون‌گریزی و نظم‌ستیزی ایجاد می‌کند. البته با برنامه‌ریزی‌های مناسب و جهت‌دار و آموزش و تبلیغات گسترده و سرمایه‌گذاری فرهنگی می‌توان تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری را در جهت مطلوب هدایت نمود. یافته‌های این تحقیق ظرفیتی غنی در اختیار پژوهشگران می‌گذارد تا از رهگذر تحقیق ضمن بازتعریف فرهنگ شهرنشینی مدرن، بتوانند چگونگی راه‌های ورود هویت ایرانی را در آن بیابند و جامعه شاهد رشد نوع‌دوستی و قانون‌گرایی در تعاملات اجتماعی شود. بر پژوهشگران است که راه‌های این بازتعریف را عالمانه پژوهش نمایند.

منابع فارسی

- ارمه، گی (۱۳۷۶)، **فرهنگ دموکراسی**، ترجمه مرتضی ثاقب فر، تهران: انتشارات ققنوس.
- بالاخانی، قادر؛ ملکی، امیر (۱۳۹۶). «بررسی ظهور فردگرایی در عرصه‌ی خانواده»، **فصلنامه شورای فرهنگی اجتماعی زنان و خانواده**، دوره ۲۰، شماره ۷، ص ۳۴-۷.
- بیلینگتون، روزاموند و دیگران (۱۳۸۰). **فرهنگ و جامعه**، ترجمه فریبا عزب‌دفتری، تهران: نشر قطره.

- پاک‌نهاد، حدیثه؛ پژوهان‌فر، مهدیه (۱۳۹۵). «بهبود الگوهای کیفیت فضایی پارکهای شهری به منظور افزایش تعاملات اجتماعی شهروندان. نمونه‌موردی: پارک‌های شهر گرگان»، *فصلنامه علمی-پژوهشی دانشگاه گلستان*، سال ۷، شماره ۲۶، ص ۱۹۸-۱۸۳.
- تاج‌الدین، محمد باقر (۱۳۹۳). *توسعه فرهنگی و اجتماعی در حوزه شهری*، تهران: نشر تیسرا.
- توحیدفام، محمد؛ حسینیان‌امیری، مرضیه (۱۳۸۸). «تلفیق کنش و ساختار در اندیشه گیدنز، بوردیو و هابرماس و تأثیر آن بر جامعه‌شناسی جدید»، *پژوهشنامه علوم سیاسی*، سال ۴، شماره ۳، ص ۱۰۷-۷۹.
- تومه، ژرژ (۱۳۸۰). *توسعه فرهنگی و محیط زیست*، ترجمه محمد شارع پور، تهران: نشر غزال.
- توسلی، غلامعباس (۱۳۸۶). *جامعه‌شناسی شهری*، تهران: نشر دانشگاه پیام نور.
- توسلی، غلام‌عباس؛ نجاتی‌حسینی، سید محمود (۱۳۸۳). «واقعیت اجتماعی شهروندی در ایران»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، دوره ۵، شماره ۲، ص ۶۲-۳۲.
- ثلاثی، محسن (۱۳۸۷). *مبانی جامعه‌شناسی*، تهران: انتشارات توتیا.
- حاجی‌آقایی، خیام. و عباسی، لیلیا (۱۳۸۹). *جامعه‌شناسی عمومی*، شیراز: انتشارات نوید.
- خطیبی، اعظم (۱۳۹۴). «مقایسه نگرش زنان و مردان نسبت به عوامل موثر بر تحکیم خانواده با رویکرد جامعه‌شناختی و کاربردی»، *فصل‌نامه فرهنگی تربیتی زنان و خانواده*، سال ۱۰، شماره ۳۳، ص ۱۱۴-۸۹.
- خواجه‌نوری، بیژن؛ مساوات، سید ابراهیم؛ ریاحی، زهرا (۱۳۹۳). «رابطه سبک زندگی و مسئولیت‌پذیری فردی و اجتماعی»، *جامعه پژوهی فرهنگی، پژوهش‌گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، سال ۵، شماره ۴، ص ۶۴-۴۵.
- دانشپور، سید عبدالهادی؛ چرخچیان، مریم (۱۳۸۶). «فضاهای عمومی و عوامل موثر بر حیات جمعی»، *باغ نظر*، دوره ۴، شماره ۷، ص ۲۸-۱۹.
- دیلینی، تیم (۱۳۹۳). *نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی*، ترجمه بهرنگ صدیقی و وحید طلوعی، چاپ هشتم، تهران: نشر نی.
- رضایی، محمد (۱۳۸۴). «میزان، نوع و عوامل موثر بر قانون‌گریزی»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، سال ۶، شماره ۳، ص ۶۹-۴۷.

- ریتزر، جورج (۱۳۸۷). *نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر*، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر علمی.
- ساوج، مایکل؛ وارد، آلن (۱۳۸۷). *جامعه‌شناسی شهری*، ترجمه ابوالقاسم پور رضا، چاپ ششم، تهران: سمت.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۸۷). *نظریه اجتماعی و مسئله شهری*، تهران: تیسرا.
- شارع‌پور، محمود (۱۳۹۴). *جامعه‌شناسی شهری*، چاپ اول، سمت.
- صالحی، صادق؛ امام‌قلی، لقمان (۱۳۹۱). «سرمایه‌ی فرهنگی و رفتارهای زیست محیطی»، *فصلنامه‌ی انجمن ایرانی مطالعات فرهنگی و ارتباطات*، سال هشتم، شماره ۲۸، ص ۹۱-۱۱۷.
- صداقت، کامران (۱۳۸۴). «عوامل فرهنگی اجتماعی موثر بر قانون‌گرایی و قانون‌گریزی»، *رساله‌دکتری جامعه‌شناسی*، دانشگاه ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان.
- صدیق سروستانی، رحمت‌الله (۱۳۶۹). «انسان و شهرنشینی»، *مطالعات جامعه‌شناختی*، زمستان شماره ۴، ص ۱۹۷-۲۲۶.
- صدیقی، بهرنگ؛ طلوعی، وحید (۱۳۸۶). *نظریه‌های جامعه‌شناسی کلاسیک*، تهران: نشر نی.
- عباس‌زاده، محمد؛ مقتدایی، لیلا؛ حسین‌پور، ابراهیم (۱۳۸۸). تعامل اجتماعی و کیفیت ایده‌های تولید شده دانشگاهی، *مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد*، ص ۲۸-۱.
- فکوهی (۱۳۸۳). *انسان‌شناسی شهری*، تهران: انتشارات نی. کارمونا و همکاران،
- کارمونا، متیو و همکاران (۱۳۹۴). *مکانهای عمومی، فضاهای شهری*، ترجمه فریبا قرایی و همکاران، تهران: انتشارات دانشگاه هنر.
- کرایب، یان (۱۳۸۲). *نظریه‌ی اجتماعی کلاسیک: مقدمه‌ای بر اندیشه‌ی مارکس، وبر، دورکیم، زیمل*، ترجمه شهناز مسمی‌پرست، تهران: نشر آگه.
- کوئن، بروس (۱۳۸۹). *مبانی جامعه‌شناسی*، ترجمه و اقتباس: غلامعباس توسلی و رضا فاضل، تهران: انتشارات سمت.
- گنجی، محمد و همکاران (۱۳۹۳). «تحلیلی بر فرهنگ شهروندی با تأکید بر آموزش‌های شهروندی»، *فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، سال ۴، شماره ۱۲، ص ۷۵-۱۰۰.

- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۱). *جامعه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر مهدی.
- مامفورد، لویس (۱۳۸۲). *فرهنگ شهرها*، ترجمه عارف اقوامی مقدم، تهران: انتشارات مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی معاصر.
- ممتاز، فریده (۱۳۹۰). *جامعه‌شناسی شهر*، چاپ ششم، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- موسوی، سید داود؛ نظریان، اصغر (۱۳۹۲)، «تحلیلی کمی بر روند توسعه پایدار شهر ملایر با استفاده از تکنیک موریس»، *فصلنامه جغرافیایی سرزمین*، سال ۱۰، شماره ۴۰، زمستان ۱۳۹۲. ص ۱۴-۱.
- میرفردی، اصغر؛ مختاری، مریم؛ فرجی، فروغ؛ دانشپذیر، هومان (۱۳۹۴). «بررسی تأثیر فرهنگ شهرنشینی بر میزان گرایش به قانون‌گریزی»، *فصلنامه پژوهش‌های راه‌بردی مسایل اجتماعی ایران*، دوره ۴، شماره ۲، ص ۲۰-۱.
- همتی، رضا؛ احمدی، وکیل (۱۳۹۳). «تحلیل جامعه‌شناختی از وضعیت فرهنگ شهرنشینی و عوامل تبیین‌کننده آن»، *فصلنامه برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، شماره ۱۸، ۱۸۲-۱۳۹.
- یوسفی، ناصح (۱۳۸۸)، «نقش فرهنگ شهری و تعاملات اجتماعی در شکل‌گیری معماری پایدار»، *اولین همایش معماری پایدار*، همدان، آموزشکده فنی و حرفه‌ای سما همدان.

انگلیسی

- Beck, U. (1992) *Risk society: Towards a New Modernity*. Sage.
- Bourdieu, P. (1986). *Distinction A Social Critique og Judgetments of Taste*, London: Routledge and Kegan Paul.
- Cua, Alton (2002). The influence of social on knowledge creation, *Journal of Intellectual Capital*, Vol3, No4, PP:375-392.
- Hussain, Manzoor& Imtiyaz, Iram (2018)"Social Effects of Urban Living: A Study ", *International Journal of Research in Economics and Social Sciences (IJRESS)*, Vol. 8 Issue 3, March – 2018.
- Mumford, L. (1961). *The City in history: Its origin, its transformation and its prospets*, New York: Harcourt, Brace and Word.
- Newman, Oscar. (1996). *Creating Defensible Space.u.s.* Department of housing and urbandevelopment.
- Park, R.E. (1938). Reflections on Communication and culture, *American Journal of Sociology*, XLIV: 187- 205.

- Sato, Yasuhiro & Zenou, Yves (2014), "How Urbanization Affects Employment and Social Interactions", Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, Institute for the Study of Labor, IZA Discussion Paper No. 7914, January 2014.
- Savage, M.; Warde, A. (1993). *Urban Sociology*, 2nd Edition, London: Hutchinson.
- Simmel, Georg. (1971), "*On Individuality and Social form*" (ed), by Levine, D.N. Chicago: The University of Chicago Press.
- Simmel, G. (1905), "*The Metropolis and mental life*", In k.h. Wolf (Ed), *The sociology of George Simmel*, New York: Rensselaer Press.
- Turner, Jonathan H (1988). *A Theory of Social Interaction*, Stanford University Press, California: Stanford.
- Turner, Bryan. S. (1990). "Outline of a Theory of Citizenship", *Sociology*.24: pp189-217.
- Wirth, L., (1937). "Urbanism as a way of life" *American Journal of sociology*, 40, 1-24.

